

bikün hem Beytülmakdis'e hem Mescid-i Harâm'a doğru namaz kılmış olan ashaptır. Kible değişikliği 2 (624) yılında gerçekleştiğine göre sâbikün tabiriyle bu tarihten önce İslâm'a giren muhacirler ve ensarın kastedildiği anlaşılmaktadır. Abdullah b. Abbas, Muhammed b. Kâ'b el-Kurazî ve Atâ b. Yesâr'a göre sâbikünden mak-sat Bedir Gazvesi'ne katılan sahâbilerdir. Şâfiî âlimleri ise sâbikünün Hudeybiye Antlaşması'nda Hz. Peygamber'e biat eden kimseler olduğunu söylemiştir. Pek taraf-tar bulmamakla beraber bütün sahâbilerin veya İslâm'ın ilk yıllarında vefat eden, inancın uğrunda şehid düşen, böylece Allah'a ilk önce kavuşan yahut hicretten önce İslâm'ı kabul eden sahâbilerin sâbikün olduğu da ileri sürülmüştür. İbn Teymiyye, "Fetihten önce harcama yapan ve savaşanlar, daha sonra harcama yaparak savaşanlarla bir değildir" meâlindeki âyetten hareketle (el-Hadîd 57/10) Mekke'nin fethinden önce infakta bulunan, cihad yapan ve biat eden muhacirler ve ensarın daha sonra müslüman olup fedakârlıkta bulunanlara göre öncü oldukları için sâbikün diye nitelendirildiğini söylemiştir (*Minhâcü's-sünne*, I, 154-155).

Birçok âlime göre sâbikün, Mekke'de iman edip Hz. Peygamber'e sahip çıkan ilk müslümanlarla Medine'ye hicret edecek olan Resûlullah'ı ve Mekkeli müslümanları koruyacaklarına dair söz veren Medineli ilk müslümanlardır. Buna göre Mekke'de ilk defa İslâm ile şereflenen ve kendisine hicret nasip olmayan Hz. Hatice ile erkeklerden Hz. Ebû Bekir, çocuklardan Ali, âzâtlılardan Zeyd b. Hârise ve Ümmü Eymen gibi ilk müslüman olanları muhacirlerin öncüsü kabul etmek mümkündür. Bunlardan hemen sonra İslâm'a giren ve Resûl-i Ekrem tarafından cennetle müjdelenen Abdurrahman b. Avf, Osman b. Af-fân, Talha b. Ubeydullah, Zübeyr b. Avvâm ve Sa'd b. Ebû Vakkâs gibi şahsiyetler muhacirlerin sâbikünü sayılmalıdır. Zehebî, Mekke'de İslâmiyet'i ilk kabul eden elli kişinin ismini sıraladıktan sonra onların sâbikün olduğunu belirtmektedir (*A'lâmü'n-nübela*², I, 144-145).

Ensarın sâbikünü ise Hz. Peygamber'e ve Mekkeli müslümanlara Medine'ye hicret etme imkânı sağlayan ve İslâmiyet'in orada yayılmasına gayret eden ilk müslümanlar olan Es'ad b. Zürrâre, Avf b. Hârîs, Kutbe b. Âmir b. Hadîde, Ukbe b. Âmir el-Cühenî, Câbir b. Abdullah ve Râfi' b. Mâlik b. Aclân'dır. Bunların Medine'de yaptığı İslâm'a davet çalışmaları Akabe biatlarının zeminini hazırlamış, bu biatların ilki

621 yılında on iki Medineli'nin Resûlullah'a biat etmesiyle gerçekleşmiş, ikincisi bir yıl sonra yetmiş erkek ve iki kadın temsilciyle yapılmış, Medineli diğer müslümanlar bunların ve muhacirlerin davetiyle İslâmiyet'i kabul etmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-'Arab, "sbk" md.; İbn İshak, *es-Sîre*, s. 118-125; İbn Hîşâm, *es-Sîre*², II, 428 vd., 606; Bezzâr, *el-Bahrü'z-zehhâr* (nşr. Mahfûzurrahman Zeynullah), Medine-Beyrut 1409/1988, III, 233; Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 321; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 185; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr*, III, 490-491; Kurtubî, *el-Câmi*², VIII, 235-238; Takyyüddin İbn Teymiyye, *Minhâcü's-sünne*, Beyrut, ts. (Dârü'l-kütübü'l-ilmîyye), I, 154-155; Zehebî, *A'lâmü'n-nübela*², I, 140, 144-145, 220; Heysemî, *Mecma'u'z-zevâ'id*, X, 17; Süyûtî, *Tedribü'r-râvî* (nşr. Abdülvehhâb Abdullatif), Beyrut 1409/1989, II, 224; Muhammed Rızâ, *Muhammed*, Kahire 1385, s. 68, 77-79, 123-124, 146; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi* (Tuğ), I, 92 vd., 149 vd.; Münîr el-Gadban, *et-Terbiyetü'l-kıyâdiyye: es-Sâbiķüne'l-evvelün mine'l-muhâcirîn*, Mansûre 1418/1998, I, 17 vd.; Halîl İbrâhim Molla Hâtîr, *Fezâ'ilü's-şâhâbeti'l-kirâm*, Cidde 1420, s. 95-96; Asma Af-saruddin, *Excelsence and Precedence: Medieval Islamic Discourse on Legitimate Leadership*, Leiden 2002, s. 36-51; Ahmet Önkâl, "Akabe Biatları", *DİA*, II, 211.

MEHMET EFENDİOĞLU

SÂBİR, Mirza Alekber

(1862-1911)

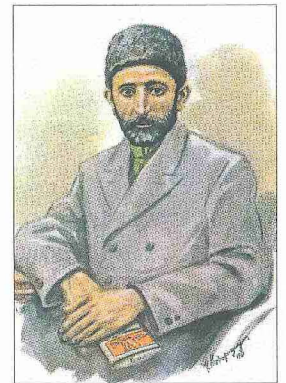
Modern Azerbaycan şiirinin kurucularından.

30 Mayıs 1862'de Şirvan'a bağlı Şamahı'da doğdu. Oğullarının din âlimi olmasını isteyen ailesi Alekber'i (Ali Ekber, Elekber) yedi sekiz yaşında iken medreseye gönderdi. Daha sonra Şamahı'da yeni usulde Rusça ve Türkçe derslerin okutulduğu Meclis Mektebi'ne girdi (1874). Mektebin başmuallimi Suriye ve Irak'ta tahsil görmüş, cehalet, bâtil itikadlar ve mezhep ayırımı-na karşı çıkan, devrin ünlü şairi Hacı Seyyid Azim Şirvânî, Fars edebiyatı okuturken Alekber'in derslerdeki başarısını görünce onu teşvik etti. Alekber'in bu yıllarda içlerinde hocasının şiirlerine yazdığı nazîrelerin de bulunduğu rubâiler, gazel, kaside, dinî manzumeler ve mizahî şiirler yazdığı bilinmektedir.

Meclis Mektebi'ne iki yıl devam ettikten sonra babası onu okuldan alıp kendi bakkal dükkânında çalıştırmaya başladı. Şiir yazmaya devam eden Alekber kendisine "Sâbir" mahlasını seçti. Seyyid Azim Şirvânî'nin başkanlık ettiği Şamahı'daki Beytüssefâ adlı şiir meclislerine devam ederek kendini geliştirmeye çalıştı. Ağustos 1884'te Horasan bölgesine, Sebzevâr,

Nişâbur, Buhara ve Semerkant'a gitti. Şamahı'da veba çıktığını öğrenince geri döndü. 1885-1886'da ikinci seyahatine çıkarak Hemedan üzerinden Kerbelâ'ya gitmek istediyse de babasının vefatını haber alarak ülkesine döndü. Bu seyahatlerinde Türk ve İslâm dünyasının durumu, halkın yaşayışı hakkında fikir edindi. Daha sonra yazdığı birçok şiirinde bu seyahatlerinin etkisi görülür. Babasının ölümünün ardından akrabalarından Billürnisa Hanım ile evlendi. Ondan sekiz kızı ve bir oğlu oldu. Şamahı'da sabunculuk yaparak ailesinin geçimini temin ediyordu.

Sâbir, Seyyid Azim Şirvânî'den ve Şamahı çevresinden edindiği Fars ve Osmanlı şiir birikimini İran'da tıp tahsil etmiş Şamahılı şair Abbas Sihat'ten öğrendiği İran, Fransız ve diğer Avrupa şiiri hakkındaki bilgileri geliştirdi. Böylece Sihat Abbas'la beraber mektuplaştıkları Feridun Bey Köçerli'nin tavsiyeleriyle klasik Şark şiirinden uzaklaşan Sâbir gerçekçiliğe, Sihat ise romantizme yöneldi. Siyasal ve sosyal meselelere daha fazla ilgi duyup gördüğü aksaklıkları mizahî şiirlerinde dile getirmeye başladı. Sâbir'in yayımlanan ilk şiiri 1903'te Tiflis'te çıkan *Şark-ı Rus* gazetesine gönderdiği manzum tebriktir. 1905 Rus meşrutiyet ihtilâli bütün Rusya'da olduğu gibi Azerbaycan çevresinde de büyük değişimlere yol açtı. Aydınların inkılâpçı ve hürriyetçi düşünceleri, halkın dinî, siyasi ve içtimai talepleri su yüzüne çıktı. Azerbaycanlı aydınlar peş peşe gazete ve dergi çıkarmaya başladılar. Ali Merdan Topçubaşı'nın müdürlüğünde, Ağaaoğlu Ahmet ve Hüseyinzâde Ali'nin başyazarlığında 1905'te Bakü'de yayımlanan *Hayat* gazetesinde Sâbir'in "Beynelmilel" adlı şiiri yayımlandı (nr. 19). Kafkasya dolaylarındaki Ermeni-Türk çatışmalarını konu alan, çatışmanın arkasında büyük devletlerin çıkarlarının olduğu belirtilen şiir ilgilie karşılandı. Ancak Sâbir asıl şöhretini, 7 Nisan 1906'da Celil Mehmedkuluzâde'nin Tiflis'-

Mirza
Alekber Sâbir

te çıkarmaya başladığı *Molla Nasreddin* mizah dergisiyle elde etti. Burada değişik adlarla (Ebûnasır Şeybânî, Ağlar Güleyen, Hop Hop vb.) neşrettiği manzumeleriyle tanındı. Aydınların takdirini, cahil din âlimlerinin, rüşvetçi memurların, sorumsuz beylerin, siyasî çevrelerin nefretini kazandı. Tehdit edilmesine rağmen yolundan dönmeydi.

Ticaretle ailesini geçindirmede zorlanınca girdiği öğretmenlik imtihanını kazanarak Haziran 1908'de Şamahı'daki bir usûl-i cedîd mektebinde öğretmen oldu. Aynı yıl yaz aylarında Şamahı'da Ümit Mektebi adıyla bir özel okul açtı, fakat bu işi bir yıldan fazla sürdürmedi. 1910'da Bakü'ye giderek petrol işçilerinin yoğun olduğu Balahani'da bir yıla yakın öğretmenlik yaptı. Bu arada petrol işçilerinin çalıştığı zor şartları görerek bazı manzumelerinde onların durumunu satirik monologlar tarzında dile getirdi. Satirik monolog onun en karakteristik taraflarından biri oldu. Kişileri, olayları realist bir gözlemlerle anlatarak âdeta bir tiyatro sahnesi gibi canlandırıyor, halk diliyle hicvediyor, ancak hicivlerinde hiçbir zaman ölçüyü aşmıyordu. Bakü'de Azerbaycan basın hayatıyla daha yakın ilişki kuran Sâbir'in *Behlûl*, *Zenbur*, *Taze Hayat*, *İttifak*, *Seda*, *Güneş* gibi süreli yayınlarda şiirleri yayımlandı. Halkın mizaha gösterdiği ilgi sebebiyle *Güneş* gazetesinde bir mizah sayfası açıldı. Sâbir'in yönettiği bu sayfada kısa zamanda bir mizah şairleri topluluğu oluştu. Sâbir burada verimli çalışmalar yaptı ve kendini daha da geliştirdi.

Karaciğer hastalığına yakalanan Sâbir 1910 yılı Aralık ayı başlarında Şamahı'ya ailesinin yanına döndü. Tedavi için Ocak 1911 sonlarında Tiflis'e gittiyse de tedaviden sonuç alınamayınca Nisan 1911 başlarında Şamahı'ya geldi. Şikâyetlerinin artması üzerine tekrar Tiflis'e gidip Şamahı'ya döndü. Bu arada tedavi masrafları için evinin eşyalarını sattırdı; *Molla Nasreddin* dergisininin 15-16. sayılarında onun için bir yardım kampanyası açıldı. Sâbir son bir ümitle temmuz başlarında ameliyat olmak için Bakü'ye gittiyse de yapacak bir şey kalmadığı için doktorlar onu geri çevirdi ve 12 Temmuz 1911'de evinde öldü.

Molla Nasreddin dergisi etrafında Mehmedkuluzâde'nin başkanlığında toplanan Âzerî aydınları sosyal demokrat karakterli, realist bir edebî mektep oluşturmuştur. Molla Nasreddinciler diye adlandırılan bu grup halkçı düşünceleri, hürriyetçi, demokratik fikirleri benimsemiş ve

yaymaya çalışmıştır. Mirza Feth Ahundzâde'den sonra Azerbaycan'da realist edebiyatın temsilciliğini bu ekol yapmıştır. Sâbir bu mektebin içerisinde yer almakla birlikte bazı özellikleriyle onlardan ayrılır. İslâmcılık, Türkçülük, sosyalizm gibi dönemin önemli akımlarından etkilenmiş olmasına rağmen hiçbir siyasî ideolojiyi benimsememiştir. İslâm dünyasını birbirinden ayırmadan ele alan Sâbir müslümanların hürriyet ve medeniyete kavuşmalarını arzu ediyordu. Bu bakımdan Türkiye, İran, Azerbaycan ve kısmen Çarlık Rusya'sındaki hiçbir siyasal, sosyal olaya karşı kayıtsız kalmamıştır. 1906-1911 İran ve 1908 Türkiye meşrutiyet hareketlerini desteklemekle beraber meşrutiyetçilerin kusur ve yanlışlıklarını sert bir dille eleştirmekten çekinmemiştir. Bu iki devlette müstemlekeçilerin emellerini, hadiselerin arka perdesini alaycı bir dille halka anlatmıştır.

Komünist döneminde Azerbaycan'da ve yakın dönemde Türkiye'de bazı kimselerin kasten göstermek istediği gibi Sâbir dine karşı değildir. Onun "A Şirvanlılar" adlı manzumesi dindarlığının en açık delilidir. Sâbir bâtil itikadlara, halkın taassubuna, kendi menfaatlerini düşünen din adamlarına ve aydınlara, İran'da mutlakiyete destek olan dinî çevrelere karşı çıkmıştır. Bu tür şiirleri Mehmed Âkif Ersoy ve Abdullah Tukay'ın şiirleriyle paralellik gösterir. Sâbir yenileşme ve ilerlemeden yanadır, inkılâp ve hürriyet taraftarıdır.

Azerbaycan'da klasik şiirin nüfuzunu kıran ve modern şiirin yollarını açanların başında Sâbir gelir. Sadece Kuzey Azerbaycan edebiyatında değil Güney Azerbaycan, İran ve Özbek edebiyatlarında da etkili olmuştur. Çocuklar için yazdığı şiirlerde öğretmenlik yaptığı dönemdeki gözlemlerinin izleri görülür. Çocuk ve eğitim konularını işleyen *Debistan* ve *Rehber* dergilerinde, bazı ders kitaplarında bu tarz şiirler yazmasında hemşerisi öğretmen Mahmud Mahmudbeyov'un teşvikleri etkili olmuştur. Sâbir'in şiirleri ölümünden sonra ilk defa arkadaşı Abbas Sihhat tarafından toplanıp kullandığı "Hop Hop" imzasından esinlenerek *Hophopname* adıyla Bakü'de bastırılmış (1912), daha sonra da birçok kere yayımlanmıştır (nşr. Mehmed Mehmedof, I-III, Bakü 1962-1965; *Hophopname*, eski harflerle nşr. Hâmid Mehmedzâde, ed. Abbas Zamanof, Bakü 1962). Şiirleri İran'da da çok ilgi görmüş, defalarca basılmış ve Farsça'ya çevrilmiştir. Sâbir'in şiirleri Türkiye'de II. Meşrutiyet'ten sonra yayılmış, birçok dergide parça parça neş-

redilmiştir. Ali Genceli, *Türk Amacı* dergisinde (1942) bazı şiirlerini açıklamalı olarak yayımlamış, Ankara'da *Azerbaycan* dergisinde yine birçok manzumesi basılmıştır. Bütün şiirlerini A. Mecit Doğru *Hophopname* (Ankara 1975), İsa Öztürk ise birçok yanlışla Türkiye Türkçesi'ne aktararak *Hophopname: Seçmeler* (İstanbul 2007) adıyla neşretmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Sâbir, *Megaleler Mecmuesi* (haz. Abbas Zamanov v.dğr.), Bakı 1962; Cefer Hendan, *Sâbir: Hayat ve Yaradıcılığı*, Bakı 1940; Eziz Mir Emedov, "M. E. Sâbir", *Azerbaycan Edebiyyatı Tarihi*, Bakı 1960, II, 614-683; Midhet Ağamirov, *M. E. Sâbir'in Dünya Görüşü*, Bakı 1962; Mirze İbrahimov, *Büyük Şairimiz Sâbir*, Bakı 1962; Rehile Meherremova, *Sâbir'in Dili*, Bakı 1976; Tofik Hacıyev, *Sâbir; Gaynaglar ve Selsefer*, Bakı 1980; Abbas Zamanov, *Sâbir Gülü*, Bakı 1981; Terlan Novruzov, *M. E. Sâbir İrsinin Tedgigi ve Tebliği*, Bakı 1981; a.mlf., *Mirze Elekber Sâbir*, Bakı 1986; Memmed Memmedov, *Sâbir: Mübahiseler ve Hegigetler*, Bakı 1990; Vlayet Muhtaroglu, "Mirze Elekber Sâbir", *Başlangıcından Günümüze Kadar Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi: Azerbaycan Edebiyatı*, Ankara 1993, IV, 83-85; Yavuz Akpınar, "Azərbaycan Edebiyatında Namık Kemal", *Mirze Elekber Sâbir ve Namık Kemal*, *Azeri Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul 1994, s. 238-245; a.mlf., "Sâbir, Mirza Ali Ekber Tahirzade", *TDEA*, VII, 384-386; Alhan Bayramoğlu, *Mirze Elekber Sâbir: Heyatı ve Eserleri*, Bakı 2003; İsa Hebibbeyli, *XX. Esrin Evelleri Azerbaycan Yazıcıları*, Bakı 2004; Zeki Kaymaz, "Mirze Elekber Sabir ve Hophopnamesi", *TK*, XXVII (1989), s. 307-312; Adnan İnce, "Gül ü Nevruz Mesnevileri ve Sabir'in Eserlerinden Seçmeler", *JTS*, XXII (1998), s. 103-131.

YAVUZ AKPINAR

SÂBİRİYYE

(الصَابِرِيَّة)

Çiştîyye tarikatının Alâeddin Ali
b. Ahmed Sâbir'e
(ö. 690/1291)
nisbet edilen bir kolu
(bk. ÇİŞTİYYE).

SÂBİS, Ali İhsan

(1882-1957)

Türk kumandanı ve siyaset adamı.

İstanbul'da doğdu. Babası Cihangirli Kolağası Cemal Bey, annesi Seher Hanım'dır. Beşiktaş Askerî Rüşdiyesi'nden ve Halıcıoğlu Topçu İdâdisi'nden sonra 1901'de Mühendishâne-i Berrî-yi Hümâyun'u ve 1904'te Erkân-ı Harbiyye Mektebi'ni birincilikle bitirerek Erzincan'daki Dördüncü Ordu Komutanlığı'nda göreve başladı. Ardından Edirne Harp Okulu'na istihkâm muallimi